УДК 351.778.2

Малков Д. І., аспірант (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

РОЛЬ І ФУНКЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Доведено, що громадське харчування у національній економіці виконує важливу роль, яка проявляється через послуги, які надають заклади громадського харчування. Зазначено, що саме послуги громадського харчування відіграють дві головні функції, саме відтворення людини та її соціалізації. Обґрунтовано, що функції, які об'єктивно виконують заклади громадського харчування, не тільки взаємопов'язані, а й формують стійку цілісність, а саме діяльність громадського харчування у національному господарстві приносить економічний, соціальний та екологічний ефект і формує багатофакторний результат.
***Ключові слова*: громадське харчування, послуги громадського харчування, роль, функції, кооперативні зв'язки, стандарти, процес організації.**

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасні темпи економічного зростання національної економіки не є високими, щоб забезпечити суттєвий прорив у її функціонуванні та конкурентоспроможності. Саме тому увага економістів науковців і практиків прикута до пошуку пріоритетних видів економічної діяльності та стимулювання їх розвитку, щоб дало можливість виконати це складне завдання і досягти високих темпів зростання економіки України. Головним завданням ринкової економіки є задоволення платоспроможного споживчого попиту. Саме діяльність громадського харчування передбачає задоволення первинних проблем людей в їжі і має свій ринок, який може стати локомотивом у економічному зростанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд вітчизняних наукових праць за цією тематикою дає право стверджувати наступне. Їх кількість не є значною. Це обумовлено двома суттєвими причинами. По-перше, змінами у системі статистичного обліку, де ведеться облік лише кількості суб'єктів господарювання та обсягом реалізованої продукції за видом економічної діяльності «Тимчасове розміщування й організація харчування», а саме «діяльність із забезпе-

чення стравами та напоями» та істотним впливом, що обумовило розгляд діяльності лише на мікрорівні, тобто підприємства, та суттєвою зміною зовнішніх умов діяльності громадського харчування.

Серед праць вітчизняних науковців за даною тематикою виділяємо Ю.М. Савенка, який аналізував тенденції ринку громадського харчування впродовж 2010-2013 рр., базуючись на попередньому статистичному підході обліку закладів громадського харчування, який тепер вже не використовується і відносно стабільних макроекономічних умовах, а у сучасному швидкозмінюваному світі та форс-мажорних умовах в Україні його праця втратила актуальність [1]. Працю Л.В. Семенюк є актуальною, проте вона присвячена організації та діяльності підприємств ресторанного господарства, зокрема, обліково-аналітичному забезпеченні, що відповідає мікрорівню дослідження громадського харчування та окремо виділеному сегменту [2].

Формулювання цілей статті. Головною цілю є визначення ролі та функцій громадського харчування на макрорівні, а саме у національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задоволення потреби людини в їжі є первісною потребою. Власне її вона задовольняє як за місцем проживання, так і поза ним. Саме на задоволення потреби людини в їжі поза місцем помешкання спрямована діяльність закладів громадського харчування. Сучасний розвиток національної економіки здебільшого має соціальну спрямованість, що передбачає орієнтацію на створення умов, які сприяють забезпеченню гідного життя і розвитку людини, а з іншої сторони – вимагає проведення якісних змін у цій сфері. Результати діяльності громадського харчування носять комплексний характер: збільшують вільний час населення, звільняють його від трудомістких робіт із веденню домашнього господарства, сприяють раціональному використанню грошових доходів. Підприємства громадського харчування відіграють важливу роль у задоволенні потреб населення, а в системі інфраструктури національної економіки розглядаються як суспільно-організована форма задоволення потреб людей в готовій їжі [3, С. 149–153].

Громадське харчування є стійким каналом реалізації продовольчих товарів, проте в останні роки відбулися суттєві зміни у споживанні даних товарів. Сформоване в теперішньому часі громадське харчування змінюється відповідно до трансформації виробництва, розподілу і споживання продуктів харчування. При цьому мають місце деякі негативні явища, зокрема структурно-асортиментна незбалансованість попиту і пропозиції, а також незбалансованість пропо-

зиції і платоспроможного попиту в результаті зниження реальних доходів основної маси населення.

У зв'язку з цим постає потреба дослідження сфери громадського харчування, що буде адекватною до соціально-ринкових умов, розробка стратегії основ формування стратегії розвитку громадського харчування.

У наукових джерелах виділяють, як правило, два головні рівні розгляду проблеми розвитку громадського харчування: регіональний і підприємницький. Стверджують, що головним є регіональний рівень, оскільки розвиток такої жорстко комерціоналізованої галузі як громадське харчування в максимальній мірі визначається поселенськими характеристиками щільності населення, соціально-демографічним складом населення, середнім рівнем матеріальної забезпеченості жителів та ін. Саме тому оптимізація структур управління даною системою повинна здійснюватися саме на рівні регіону [4].

Роль громадського харчування в національному господарстві визначається першочергово особливостями послуг, які продукуються ним. Послуги громадського харчування є маркетинговим багаторівневим продуктом. Саме такий підхід до послуги викладено у межах атрибутивної теорії продукту Т. Левітта, згідно якої родовий продукт визначається як базові вміння, ознаки, характеристики і ресурси необхідні для участі у ринковому процесі, і представлений у вигляді ядра, що оточене трьома колами. Внутрішнє кільце, що оточує ядро (перший рівень) чи «очікуваний» споживачем продукт, означає мінімальні очікування клієнтів [3], наступний рівень відповідає «розширеному продукту» і включає те, що може відрізняти даний продукт від його ринкових аналогів в частині додаткових переваг, що пов'язані з його придбанням і споживанням. В процесі звикання клієнтів до таких переваг, вони перестають розглядатися як додаткові і стають частиною очікуваного продукту [3]. Останнє зовнішнє коло є потенційним продуктом, який складається із всього, що потенційно досяжне і реалізується в перспективі для приваблювання та утримання клієнтів, на відмінну від розширеного продукту, який фіксує лише те, що було зроблено у цих цілях [3].

Ф. Котлер пропонує розглядати в якості центра моделі не сам продукт, а ту користь, яку одержує клієнт після придбання цього продукту. Так, наприклад, відвідувач престижного ресторану задовольняє потребу в підтриманні свого іміджу, а клієнт системи швидкого харчування заощаджує час.

Послуги громадського харчування виконують цілий ряд важливих соціально-економічних ролей, таких як:

- задоволення об'єктивних потреб населення в готовій їжі і послуг з її суспільно-організованого споживання;
- задоволення суб'єктивних соціально-культурних потреб населення (спілкування, дозвілля, відпочинок);
- вдосконалення структури використання вільного часу споживачів;
- підвищення реальних доходів споживачів за рахунок раціоналізації структури витрат;
- підвищення реальних доходів малозабезпечених і соціально-вразливих верств населення [2];
- економії часу зайнятого мобільного економічно активного населення.

Первинною функцією послуг громадського харчування є забезпечення потреб в їжі, тобто задоволення фізіологічних потреб. У той же час громадське харчування дає можливість задовольняти потребу у відпочинку, спілкуванні і розвагах, різноманітності дозвілля.

У сучасному світі функції громадського харчування не обмежуються тільки створенням умов для харчування та відпочинку, а поширюють свій вплив на багато сфер: охорона здоров'я (лікувальне і раціональне харчування), побут (культуру кулінарного мистецтва), дозвілля (культурно-розважальні програми), освіта і просвіта, туризм та відпочинок.

Громадське харчування, крім цього, виконує роль соціалізації індивіда. Під соціалізацією через громадське харчування розуміється виконання таким соціальним інститутом, як система громадського харчування певних функцій, пов'язаних з рішенням різноманітних соціальних завдань суспільства й індивідуума. Громадське харчування виступає в ролі одного з інструментів вирішення комплексу задач із виховання, освіти, соціального захисту, дозвілля, спілкування і т.п. Функції громадського харчування як форми задоволення лише фізіологічних потреб у міру розвитку суспільства стають все більш гнучкими, різноманітними, поєднуються з новими функціями.

Таким чином, можна говорити, що громадське харчування виконує дві основні функції: це, по-перше, відтворення людини, її фізичних можливостей; по-друге, соціалізація індивідуумів засобами різних систем громадського харчування.

Особливістю послуг громадського харчування є їх комплексний, багатофункціональний характер, який забезпечується наявністю багатопрофільних підприємств різного типу і масштабу, що задовольняють дані потреби. Необхідно також звернути увагу на таку особли-

вість послуг як мінливість їх якості. Дана обставина робить конкурентну боротьбу надзвичайно гострою, оскільки виробник послуги громадського харчування змушений постійно шукати додаткові конкурентні переваги, які б дозволили елімінувати потенційно можливе в окремих випадках падіння якості продукованих послуг. До такого роду конкурентним переваг можуть бути віднесені система стандартизації всіх елементів процесу приготування їжі та обслуговування. Система контролю якості приготування їжі та інших складових процесу обслуговування потребує посилення уваги до відповідних послуг, наприклад, розважального характеру і цілий ряд інших варіантів.

Ще одна важлива особливість послуги – її неможливість збереження і незбереження страв як результат діяльності закладів громадського харчування. Зазначена особливість виявляє себе не лише у вигляді незаповнення посадочних місць, але також і у вигляді неможливості зберігання певних продуктів харчування довше встановленого часу [5].

Послуги громадського харчування також носять інтегрований характер, характеризуються високою зв'язністю. Це обумовлено як внутрішніми особливостями даних послуг (комунікативним характером), так і інтеграційними процесами в сучасному суспільстві. Слід зазначити, що громадське харчування є галуззю, де вже на ранніх етапах реформ намітилися перспективи міжнародного співробітництва. Громадське харчування за своєю суттю інтернаціональне, у багатьох своїх формах воно націлене на певні стандарти національних кухонь. Злиття національного і інтернаціонального чинників у виробництві послуг громадського харчування призводить до того, що в різні держави активно проникає капітал тих країн, національні кухні яких користуються в усьому світі найбільшою популярністю або ж суттєво відпрацьовані процеси, що робить послуги порівняно конкурентнішими.

Причому цей процес двояко спрямований: як традиції впливають на проникнення капіталу, так і розширення іноземних інвестицій тягне за собою зростання інтересу до національних кухонь інших народів. Найбільш характерні приклади – китайська кухня, яка розвивається в усьому світі завдяки широкій експансії китайського капіталу; індійська кухня, надзвичайно популярна в Західній Європі і США; американські системи фаст-фуду з відповідним вкладенням американського капіталу. Широко популярні французька, італійська, японська кухня.

Особливість послуг громадського харчування також полягає в тому, що вони досить тісно переплітаються з іншими сферами діяльності. Зокрема, громадське харчування є невід'ємною частиною туристичного та готельного бізнесу, який передбачає наявність галузей різного класу з використанням різнопрофільних підприємств громадського харчування.

Важливою відмінною рисою громадського харчування є можливість забезпечення необхідних умов для забезпечення певного способу організації харчування з допомогою трьох функцій: виробництва, реалізації та організації споживання, тісно пов'язаних між собою.

Ці функції характеризують особливості громадського харчування як системи. Методологічно неправильним є розрив цих функцій. Так, деякі економісти на основі функції реалізації зараховують громадське харчування до торгівлі і не визнають його самостійності; інші тільки в функції організації споживання бачать специфічну особливість громадського харчування, а така точка зору значно звужує роль цієї галузі [4].

Функція громадського харчування і торгівлі з реалізації готової продукції не є тотожними. Для громадського харчування ця функція майже завжди доповнена наданням умов для споживання їжі, а не тільки торгівлі. Крім того, в громадському харчуванні присутня також функція приготування їжі, яка зближує цю галузь з харчової промисловістю, але більш широкий спектр функцій громадського харчування відрізняє його від останньої. Так, функція приготування (виробництва) продуктів харчування в їдальнях, кафе, ресторанах і так далі відрізняється від схожої функції в промисловості тим, що в громадському харчуванні в якості товару виступають «споживчі комплекси» (страви), які забезпечують повний раціон денного харчування. Крім того, підприємства громадського харчування займаються оформленням цих страв для подачі споживачам, тобто організовують процес харчування, що є тільки функцією громадського харчування, але не входить в завдання ні торгівлі, ні харчової промисловості [4].

Функції, які об'єктивно виконує громадське харчування, не тільки взаємопов'язані, а й формують стійку цілісність. Це означає, що функції виробництва, реалізації та організації споживання не просто механічно з'єднані між собою, а утворюють ієрархічну структуру і виступають як підсистеми.

Слід зазначити, що в даний час, хоч і збереглася загальна структура підприємств громадського харчування із реалізації трьох виділених функцій (виробництво, реалізація та надання умов для споживання і відпочинку), відбувається суттєва переорієнтація самого процесу організації харчування як за скороченою схемою (виробництво і споживання), так і за розгорнутою (весь цикл, включаючи від-

починок). У першому випадку починає переважати система «швидкого» харчування, в якій процес організований більш технологічніше, ніж в традиційних підприємствах; самі підприємства різноманітніші за асортиментом (якщо не в рамках окремого підприємства, то в рамках загальної мережі громадського харчування) [6, С. 29, С. 13, 26].

В економічній літературі існують різні характеристики результатів громадського харчування: якість громадського харчування, праці, послуг, обслуговування, кулінарної продукції; культура обслуговування і т.п. Найбільш ємним є поняття якість обслуговування; воно охоплює всі загальнонедержавні функції, виконувані галуззю.

Виконуючи функції виробництва, реалізації та організації споживання їжі, які, як правило, органічно пов'язані і збігаються в часі і в просторі, підприємства громадського харчування повинні виходити з принципу, що можна досягти найкращого стану фірми в ринковій системі, тільки задовольняючи потреби клієнтів.

Абсолютно не заперечуючи важливості функцій громадського харчування, варто зауважити, що воно саме формує попит і є споживачем продукції сільського господарства. Саме продукція сільського господарства є сировинною базою для його функціонування. Саме заклади громадського харчування здатні формувати кооперативні зв'язки з виробниками сільськогосподарської продукції, а головне формувати вимоги, стандарти для її виробництва.

Діяльність закладів громадського харчування у національному господарстві носить економічний, соціальний та екологічний ефект і формує багатофакторний результат (рисунок).

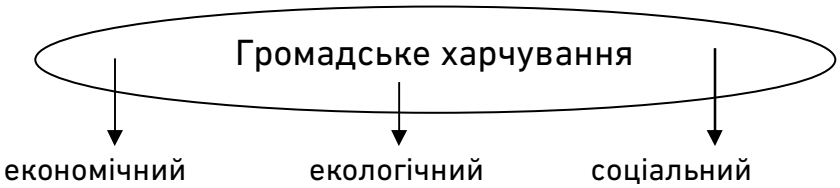

Рисунок. Результат діяльності громадського харчування у національному господарстві

Так, надаючи послуги громадського харчування споживачам на платних засадах, створюються підприємницькі структури, а їх організатори з отримують прибутки, що свідчить про економічну роль громадського харчування. Окрім того, організація діяльності передбачає використання ресурсу праці, а, отже, створення робочих місць, де зайняті отримують заробітну плату. Окрім того, здійснюючи виробництво страв, громадське харчування, з однієї сторони, створює відходи, які потребують утилізації, а з іншої сторони, його діяльність може

стимулювати розвиток органічного сільськогосподарського виробництва.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Громадське харчування у національній економіці відіграє важливу роль саме через послуги. Послуги громадського харчування є маркетинговим багаторівневим продуктом, а також носять інтегрований характер, характеризуються високою зв'язністю. Це обумовлено як внутрішніми особливостями даних послуг (комунікативним характером), так і інтеграційними процесами в сучасному суспільстві. Особливість послуг громадського харчування також полягає в тому, що вони досить тісно переплітаються з іншими сферами діяльності. Зокрема, громадське харчування є невід'ємною частиною туристичного та готельного бізнесу.

Діяльність громадського харчування виконує дві основні функції: це, по-перше, відтворення людини, її фізичних можливостей; по-друге, соціалізація індивідуумів засобами різних систем громадського харчування. Окрім того, діяльність самих закладів громадського харчування передбачає виконання функцій виробництва, реалізації та організації споживання населення.

Функції, які об'єктивно виконують заклади громадського харчування, не тільки взаємопов'язані, а й формують стійку цілісність. Це означає, що функції виробництва, реалізації та організації споживання не просто механічно з'єднані між собою, а утворюють ієрархічну структуру і виступають як підсистеми.

Громадське харчування формує попит і є споживачем продукції сільського господарства. Саме продукція сільського господарства є сировинною базою для його функціонування. Саме заклади громадського харчування здатні формувати кооперативні зв'язки з виробниками сільськогосподарської продукції, а головне формувати вимоги, стандарти для її виробництва.

Діяльність громадського харчування у національному господарстві носить економічний, соціальний та екологічний ефект і формує багатофакторний результат.

1. Савенко Ю. М. Основні тенденції ринку громадського харчування / Савенко Ю. М. // Вісник КНТЕУД. – 2014. – № 4. – С. **2.** Семенюк Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного розвитку підприємств ресторанного господарства: дис. канд. екон. наук / Семенюк Л. В.; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Л., 2016. – 275 с. **3.** Мотышина М. С. Менеджмент в сфере услуг. Теория и практика / Мотышина М. С. – СПб. : Изд-во СПбГУЭиФ, 2006. – С. 149–53. **4.** Павлов В. В. Экономические основы формирования стратегии развития общественного питания в регионе: автореф.дис. канд.экон.наук. / Павлов В. В. – СПб. : Изд-во СПбГУЭиФ, 1999. **5.** Чернов Г. Е. Управление системой общественного питания / Чернов Г. Е. – СПб. : Изд-во СПбГУЭиФ, 2000. **6.** Чернов Г. Е. Социально-

ориентированные системы общественного питания / Чернов Г. Е. – СПб. : Изд-во СПбГУЭиФ, 2001.

Рецензент: д.е.н., професор Безтелесна Л. І. (НУВГП)

Malkov D. I., Post-graduate Student (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

ROLE AND FUNCTIONING OF PUBLIC CATERING IN THE NATIONAL ECONOMY

It is proved that public catering in the national economy plays an important role, which manifests itself through services provided by catering establishments. It is noted that it is the catering services that play two main functions, namely reproduction of a person and its socialization. It is substantiated that functions that are objectively performed by public catering establishments are not only interconnected, but also form a stable integrity, namely, the activity of catering in the national economy brings economic, social and environmental benefits and forms a multifactorial result.
***Keywords*: catering, catering services, role, functions, cooperative relations, standards, organization process.**

Малков Д. И., аспирант (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

РОЛЬ И ФУНКЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Доказано, что общественное питание в национальной экономике играет важную роль, которая проявляется через услуги, которые предоставляют заведения общественного питания. Отмечено, что именно услуги общественного питания играют две главные функции, а именно воспроизводства человека и его социализации. Обосновано, что функции, которые объективно выполняют заведения общественного питания, не только взаимосвязаны, но и формируют устойчивую целостность, а именно деятельность общественного питания в национальном хозяйстве приносит экономический, социальный и экологический эффект и формирует многофакторный результат.
***Ключевые слова*: общественное питание, услуги общественного питания, роль, функции, кооперативные связи, стандарты, процесс организации.**